

Fångnen

Fången

drama i två scener efter Bouilly

av Christian Lanciai (2011)

Personerna:

Jacques
Martine
Simon, hennes far
François
kommendanten
fången
guvernören

soldater och andra fångar

Handlingen äger rum i Tours i centrala Frankrike 1794.

Scen 1. I fångelsestets vaktrum.

Jacques Vad har du emot mig egentligen?
Martine Ingenting särskilt.
Jacques Men du undviker mig.
Martine Inte alls, men jag måste sköta mitt arbete.
Jacques Du gör ju inte annat än tar pauser hela tiden.
Martine Man måste ju få vila sig emellanåt.
Jacques Är då ditt arbete så tungt? Att gå med mat till fångarna?
Martine Och hålla rent. Och städa. Och laga maten. Och så vidare. En kvinnas liv är ingenting annat än bara bestyr.
Jacques Fåfånga bestyr. Kärleken då?
Martine Den kommer sedan.
Jacques När är sedan?
Martine När jag någon gång får tid.
Jacques När är det?
Martine Sedan.
Jacques Någon gång.
Martine Kanske.
Jacques Du är hopplös. Hur kan du vara så likgiltig för mig?
Martine Det är inte likgiltighet att vara plikttrogen.
Jacques Älskar du en annan?
Martine Vem skulle det vara?
Jacques Aha!
Martine Vad då "aha"?
Jacques Jag har nog sett dina ömmande längtande blickar träna efter den där nya fångvaktaren.
Martine Vad betyder blickar? Man måste ju få kunna se.
Jacques Jag talar om uttrycket i dem. Folk kan ljuga men aldrig blickar.

Martine Du har nog sett fel.
Jacques Ögon ljuger aldrig och ser aldrig fel när de ser vad de ser. Man kan höra fel men inte se fel.
Martine Du bara tramsar.
Jacques Nej, Martine, mitt trams är bara kärlek, och även om den tramsar menar kärleken alltid allvar. Jag vill att vi skall gifta oss.
Martine Det har du sagt förut.
Jacques Vi behöver inte vänta länge. Vi kan bestämma datum nu. Kan du inte ge mig något litet hopp åtminstone?
Martine Jag måste gå med mat till fångarna.
Jacques Det måste du alltid.
Martine Ja, för annars hungrar de ihjäl. De kan ju inte laga mat själva, inlåsta som de är. Det är bara opraktiskt med fångelser. Ingen kan göra något.
Jacques Men du och din far lever på det.
Martine Roligare saker kan man leva på.
Jacques Livet skulle bli bra mycket roligare om du någon gång äntligen sade ja.
Martine Vi har ingen brädska.
Jacques Nej, men du sölar.
Martine Man ska inte skynda med sådana allvarliga affärer.
Jacques Nej, men du vägrar att ge efter, du vill inte svara, du håller mig på halster, inte heller vill du säga nej, du tvekar och förhalar, kort sagt, du gör mig vansinnig.
Martine Det är du som för dig vansinnig i så fall. Jag gör ingenting.
Jacques Det är det som gör mig vansinnig.
Martine Det är på ditt eget ansvar.
Jacques Men du är orsaken.
Martine Nej, det är ditt eget obehärskade känsloliv.
Jacques Som retas upp av dig!
Martine Omedvetet.
Jacques Kom nu hit. Får jag tala allvar med dig. När ger du mig ett svar?

(Det bultar på porten.)

Fan också! Alltid skall jag bli avbruten!

Martine Det är plikten som kallar.
Jacques Nej, det är din far.
Martine Det är han som är plikten.
Jacques Han bara kör med dig och håller dig i slaveri.
Martine Sådant är livet. Man måste ju leva. I dessa tider får man vara glad om man har jobb.
Jacques Utan betalning.
Martine Han är ju min far. Han försörjer mig.
Jacques Han låter dig arbeta för honom.
Martine Så att vi båda överlever. Och det skulle inte gå om vi inte också hade en tredje.
Jacques Den där nykomlingen. Vad gör han här egentligen?
Martine Arbetar.
Jacques Hur hittade han hit?
Martine Han bara dök upp. Far har alltid för mycket att göra. Grabben hade ingenting emot att hjälpa till, och så blev han här. Han är inte dyr i drift och gör ett förtjänstfullt arbete.
Jacques Det tror jag det, så som han fjäskar för er.
Martine Han fjäskar inte. Han arbetar.
Jacques Vad vill han egentligen?
Martine Fråga honom.

(*Det bultar igen.*)

Nu måste jag gå och öppna. Vi ses senare.

(*avsides*) Han ansätter mig med en envishet som blir alltmer påfrestande. Varför kan män aldrig fatta när en dam helt enkelt inte är intresserad?

Simon (utanför) Jacques!

Martine Nu ropar han på dig. Det är dig han har ärendet till.

Jacques Ja, ja, jag kommer. Alltid skall man bli avbruten just när man håller på att komma någonstans! (*går*)

Martine Jag tycker nästan synd om honom. Jag kan inte sära honom med att berätta vad jag känner för François och att far själv önskar att jag gifter mig med honom. Far är nästan lika angelägen som Jacques att fastställa ett giftermålsdatum, men François är lika obestämd som jag. Det blir far som får berätta för Jacques att han vill ha en annan svärson.

Simon (kommer in) Martine, har François kommit tillbaka ännu? Han borde ha varit här.

Martine Jag har inte sett honom idag.

Simon Han dyker väl upp när som helst. Servera mig under tiden. Jag är törstig. (*Martine serverar honom ett glas vin som han intar med övertydlig tillfredsställelse.*) Tack och lov för att vi har obegränsade resurser åtminstone inom ett område! Annars skulle vi aldrig ha överlevt.

François Talade ni om mig?

Jacques (in) Där är han! Jag visste att han var här.

Simon Du behöver inte leta efter honom längre, Jacques. Han är här.

Jacques Ja, det ser jag väl att han är här. Det är ju det jag säger.

Simon Det behöver du inte säga. Jag kan se det med egna ögon.

François Vad kan jag stå till tjänst med? Jag kommer med varorna.

Simon Du har verkligen tagit på dig för mycket. Du hade inte behövt ta allt på en gång.

François Nu är det gjort.

Simon Och allting stämmer. Du är en exemplarisk medarbetare. (*går igenom varorna*)

Martine Ack, bara han visar sig fröjdas mitt hjärta! Om bara vi kunde gifta oss snart, så att jag fick börja slösa mina affektioner på honom!

Jacques Hon älskar honom. Det är tydligt. Jag har ingen chans här. Vad fan gör han här? Varför skulle en sådan dyka upp från ingenstans?

François Ack, jag svävar i livsfara. Det känner jag allt tydligare för varje dag. Hon åtrår mig, och det var det sista jag behövde!

Simon Jag måste se till att de blir gifta snart, så att jag kan binda François till tjänsten för gott. Han behövs här och gör ett gott arbete, och vad mera är, han är fullständigt pålitlig. Det är sällsynt i dessa dagar. – Hör på, François. Jag är så övermåttan nöjd med dig, att jag vill göra dig till min svärson. Vad äger du om det?

Jacques Där kom det. Katastrofen är ett faktum.

François Det kommer lite plötsligt...

Simon Tvekar du? Är det något fel på min dotter? Märker du inte hur kär hon har dig? Och jag har fått dig lika kär.

François Men ni vet ju inte ens någonting om mig!

Simon Vad behöver vi veta? Du har visat dig fullkomligt pålitlig från den första dagen. Du är genomhederlig och ärlig, du sköter dina uppgifter perfekt utan att maska och lyckas alltid genomföra allt. Du är noggrann och otroligt pliktrogen, vilket ingen annan är i dessa dagar, då ju det i det närmaste råder anarki överallt och var och en bara tänker på sitt.

François Ge mig ändå någon betänketid. Som sagt var, detta kommer litet hastigt på.

Simon Du får all betänketid du vill ha. Vi har ingen brådska i världen. Ta det lugnt. Nu vet du var vi står, och det är det viktigaste. Du har vårt fullaste förtroende. Inte sant, Martine?

Martine Han kunde inte ha det mera.

Simon Där ser du. Hon älskar dig. Saken är klar.

Jacques Mätte han fortsätta vara tvehågsen i det längsta! Han måste ha någon mystisk hemlighet, eftersom han tvekar över huvudet taget. Han kan vara en förklädd emigrant som flytt...

François Ändå känner jag inte att ni litar på mig helt och hållet.

Simon Hur så?

François Min käre chef, jag har ofta sett er komma upp från de lägsta källarhålorna alldeles andfädd och uttröttad, som om ni fruktade ett slaganfall på kuppen. Varför har jag aldrig fått följa med er dit ned?

Simon Där finns de farligaste, politiska fångarna. Du vet att jag är förbjuden från högsta ort att ta med mig någon ner till statens fiender.

Martine Men far, han har rätt. Du pressar ihjäl dig med dina turer upp och ned för de djupaste trapporna. Där skulle du verkligen behöva hjälp.

Simon Du har rätt, Martine, men vad kan jag göra? Inte ens Jacques, som varit med oss i många år, kan någonsin få lov att följa med mig dit ner, och inte ens du.

Martine Och därför sliter du ihjäl dig. Tänk om du kollapsar på halva vägen? Hur skall du då ens kunna ropa på hjälp?

François Hon har rätt, mästare Simon.

Jacques Och varför är han nyfiken på de politiska statsfångarna?

Simon Ni har båda rätt, och jag tror jag vet ett sätt att komma förbi problemet. Guvernören måste låta mig få ta med mig min pålitligaste medhjälpare dit ner, om inte för annat så för min egen säkerhet. Det är många år som jag inte orkar släpa upp och ner alla dessa bördor, och det är många trappor med höga tunga trappsteg. Och stanken där nere är förfärlig och ohälsosam. Jag kunde kollapsa bara av den genom att helt enkelt storkna. Jag har ofta varit rädd för att göra det. Guvernören måste inse det rimliga i det hela, och om jag bara håller dig borta från den farligaste cellen kan jag påstå att jag följt bestämmelserna, som ju säger att "ingen annan får medfölja fängvakten in till en livdömd politisk fånge", och vi har ju bara en.

Martine Du menar den där märkvärdiga fången som du så ofta har pratat om?

Simon Just han, Martine. Han är livsfarlig och vår enda farliga fånge. Han måste ha varit någon bemärkt person.

François Har ni haft honom länge?

Simon Bara två år, men det lär bli många år till. Han kommer aldrig att slippa ut härifrån levande. Med den behandling han utsätts för utan solsken och med ransonerad mat borde han redan ha varit död för länge sedan, men han är seg och envis och vägrar ge upp.

François Han måste ha begått något fruktansvärt brott för att hamna här.

Simon Bäst att inte spekulera i sådant, men jag tror han är oskyldig. Det verkar så på honom. I våra dagar räcker det med att ha mäktiga fiender för att bli av med huvudet eller bli begravnen levande.

François Vad håller honom vid liv?

Simon Fråga inte mig, men han har hoppet kvar. Han verkar ha varit lyckligt gift, och hustrun är nog kvar där ute någonstans. Han frågar ständigt efter brev från henne, men även om hon skrev till honom skulle vi inte kunna ge honom breven eller ens berätta för honom att hon skrivit. Och om hon verkligen skrev skulle hon själv hamna i fängelse på livstid. Om hon har varit smart har hon insett detta och inte skrivit och skaffat sig en annan man. Det gör de flesta som får sina män tagna av rättvisan så att de försvinner.

François Varför ransoneras hans mat? Är det meningen att svälta honom till döds?
Simon Fråga inte mig, men det är på order av kommandanten.
François Bestämmer kommandanten hur ni håller era fångar vid liv?
Simon I detta fall, ja. På hans order är sedan den sista månaden hans kost reducerad till några skivor svart bröd och litet vatten, inget annat, inget färskt halm, inget ljus, ingenting alls.
François Men det är ju omänskligt!
Simon Vad är inte omänskligt i dessa tider?
François Varför vill kommandanten att han skall dö?
Simon Fråga inte mig. Han kanske vet för mycket om kommandanten. Och du ställer för många frågor. Det är farligt att veta för mycket.
Martine Far, du får aldrig ta med honom till den cellen. Det skulle riskera hans liv.
François Jag är inte rädd. Jag kan tåla vad som helst.
Simon Du får följa med dit ned men inte in dit. Vi får ta det försiktigt, och det tar tid att härda sig. Det är alldeles tillräckligt magstarkt att få se hur de andra fångarna har det.
Martine Jag har alltid varit så orolig för dig, far, när du gått dit ner. Varje gång är jag rädd att du inte skall komma upp igen.
Simon Det är du inte ensam om.
Martine Du kan väl be guvernören idag att François hädanefter får göra dig sällskap dit ner, för säkerhets skull?
Simon Det skall jag gärna göra. Och om han sedan också blir din man kan det inte återstå några hinder i vägen för honom.
François Kärleken övervinner alla hinder.
Simon Precis.

(Det bultar kraftigt på porten.)

kommendanten (utanför) Öppna i lagens namn!

Simon Det måste vara själva kommandanten. Vad vill han nu då? *(går och öppnar)*

Martine Jag lämnar dig ensam med den hemske mannen. Kom, François. Han kommer alltid hit bara med obehagligheter. *(Går ut med François)*

Jacques Behövs jag, chefen?

Simon Stanna kvar, i fall... - Välkommen, ers excellens! *(släpper in den pompöse kommandanten och bugar sig fjäskande för honom)*

kommendant Simon!

Simon Ja, ers excellens.

kommendant Har ni någonting att rapportera?

Simon Ingenting.

kommendant Lever fången?

Simon Ja, tills vidare.

kommendant Det var dåliga nyheter.

Simon Men han blir oupphörligt svagare och lämnar nästan aldrig mera britsen.

kommendant Tar han aldrig slut?

Simon Det verkar inte så.

kommendant Högst obehagligt. *(slår sig ner)* Jag har fått brev från guvernören. Han ämnar inspektera fängelset. Är allting i ordning?

Simon Fullkomligt, mest tack vare min nye unge medhjälpare.

kommendant Är det den där? *(indikerar Jacques)*

Simon Inte alls. Det där är Jacques. Han har varit här i många år och är nästan född i fängelset.

kommendant Vad gör han här?

Simon Hjälper oss med arbetet. Han är en allt-i-allo.

kommendant Jag menar här inne.

Simon Han råkade vara här när ni kom.

kommendant Kör ut honom.

Simon Jacques, du kan gå. Och lyssna inte vid dörren. (*Jacques går*)

kommendant Är det risk att han lyssnar vid dörren?

Simon Är det hemliga order på gång?

kommendant I högsta grad. Guvernören har fått nys om att det kan finnas politiska fångar här som utsätts för omänsklig behandling. Därför har jag kommit för att förekomma honom. Får han veta vem som sitter längst ner och varför kan det ta fyr i helvete.

Simon Vad vill ni jag skall göra?

kommendant Undanröja honom. Snabbt.

Simon Det kan jag inte göra. Det ingår inte i mina plikter.

kommendant Ni vägrar?

Simon Jag gör min plikt, ej mera.

kommendant Han får inte finnas här när guvernören gör sin inspektion. Det är uteslutet.

Simon Vill ni döda honom får ni göra det själv.

kommendant Kan ingenting övertala er?

Simon Nej.

kommendant Inte ens det här? (*slänger fram en börs*)

Simon Ers excellens, ni försöker muta mig till att övergå mina befogenheter. Det är ett farligt övertramp i dessa tider.

kommendant Vem som helst skulle välkomna möjligheten. Ni skulle göra er lycka. Det är lätt att få en okänd fånge försvunnen spårlost genom ett hål i golvet.

Simon Andra har gjort det, inte jag.

kommendant Då får jag väl göra det själv, men ni måste hjälpa mig. Så mycket kan ni göra, att ni gräver ut hålet i golvet. Det är inte medhjälp till mord. Det är fullkomligt oskyldigt. Ni får börsen och dess innehåll för besväret.

Simon Ett extra tillskott i kassan skulle hjälpa mig mycket...

kommendant Så skall det låta. Jag visste jag kunde lita på er. Gå ni ner och gräv ut hålet, så skall jag vänta under tiden. När ni är färdig ger ni en signal, och jag kommer ner och avslutar ärendet. Så enkelt är det.

Simon Ers excellens, jag behöver pengarna, och jag skall hjälpa er bereda graven, men jag har ingenting att göra med ert mord.

kommendant Jag visste ni var förståndig. Det blir inget mord, bara ett litet omärkligt försvinnande. Jag trodde han skulle ha dött av sig själv för länge sedan. Har ni följt mina ransoneringsorder?

Simon Till punkt och pricka.

kommendant Och ändå lever han ännu? Märkligt. Dock måste han ha lidit svårt. Se det som en barmhärtighetens befrielse. Han har ju ingenting att leva för. Han lever i mörker och får ingen frisk luft och ingen mat. Han måste längta efter döden, och vi har bara att ge honom en hjälpande hand över tröskeln. Vi gör honom en tjänst.

Simon Om ni säger så.

kommendant Så skall det låta. Då är vi överens. Göm börsen, så ingen börjar undra och ställa frågor.

Simon Ers excellens, jag lyder bara order.

kommendant Och det gör ni rätt i. Till verket. Sätt i gång.

Simon Jag behöver en medarbetare för utgrävningen. Jag är en utsliten man med dålig kondition.

kommendant Den där tölpen ni hade här inne?

Simon Nej, jag har en yngre medhjälpare som jag litar mera på.

kommendant Är han fullständigt pålitlig?

Simon Absolut.

kommendant Han ställer inga frågor?

Simon Om han gör det får han inga svar.

kommendant Låt gå. Bara det blir gjort.

Simon Tack, ers excellens. Får jag bjuda på litet förfriskningar?

kommendant Gärna det. Vi har ju ett avtal att besegla med en lämplig liten ceremoni av det våta slaget.

Simon Jag har just fått in ett utmärkt Bourgognervin... (*visar honom vägen ut*)

François Jag hörde varje ord. Nu är äntligen tillfället kommet. Nu gäller bara försiktighet och metodisk taktik utan att ta några risker... Äntligen, min vän! Hoppet finns kvar, och jag tror vi närmar oss en äntlig lösning och befrielse, att trotsa alla världens monster och omänskliga banditer med, som sitter med sin myndighet och tror sig kunna ordna och bestämma godtyckligt som genom grymma dumma och groteska gudar över oskyldiga mänskors liv, som blott önskar kärlek och har endast dess förnuft att leva för. Men nu kommer fångvaktaren tillbaka...

Simon (in) Där är du, min vän. Vi har en del att göra.

François Jag kom att tänka på en sak. Vore det ej klokt att vädra fångarna och ge dem litet frisk luft?

Simon Du menar, släppa ut dem?

François Bara för ett ögonblick. De har ju ändå sina bojor, men även deras hålor behöver vädras. Om vi bara öppnar deras dörrar och ger dem litet luftnäring skulle det avgjort förbättra allas hälsa och moral. Jag tänker på guvernörens kommande inspektionsrond.

Simon Du har rätt, och du är klok, min unge vän. Alla fångar utom en kan utan vidare släppas ut och vädras inom kastellets område. Under tiden kan jag ta dig med ner till den djupaste och hemligaste cellen...

François Den farliga?

Simon Där har vi ett arbete att utföra. Här har du nycklarna. Gå och vädra fångarna, och vädra ut deras stinkande celler, om det går. Jag är rädd att deras ohyra är här för att stanna... (*ger honom en väldig nyckelknippa. Han försvinner genast.*) Vilken käck och uppfinningsrik yngling! Han blir den perfekta svärsonen. Synd att vi inte kan få ut den innersta fången också. Han stinker mest och skulle mest behöva det...
fångarna(s röster)(fångarna stiger upp och uppträder ovanför scenen)

fänge 1 Vilken himmelsk lycka! Tänk att få andas igen!

fänge 2 Man kunde nästan tro att friheten var möjlig.

fänge 3 Var tacksam för att du lever, eller förbanna ditt öde för att du inte får dö.

fänge 4 Det är bara en tillfällig frist. Vi måste alla ner i cellens grav igen.

fänge 5 Det är lika bra att inse det. Vi är alla levande begravda.

fänge 6 Men ett enda ögonblick av frihet och ljus är nog för att man skall orka fortsätta leva i graven.

fänge 7 Vi kommer aldrig ut levande härifrån. Vi bärs ut med fötterna före, om vi inte begravs i källaren.

fänge 8 Jag vet en som inte är med oss här i denna frist av en andningspaus.

fänge 9 Håll tyst. Han är den enda farliga av oss. Den som känner honom har ingen chans ens att få andas mera.

fänge 10 Vad har han gjort?

fänge 11 Han har kritiserat överheten.

fänge 12 Vad annat kan man göra med överheten?

fänge 13 Han har rätt. Det enda överheten kan är att giljotinera. Det är det den är till för.

fänge 14 Var det därför vi gjorde revolution – för att giljotinera eller giljotineras?

fänge 15 Det är det hela revolutionen går ut på.

fänge 16 Stackars människor. Vi blir aldrig klokare.

fänge 17 Bara ännu dummare.

flera Tala tyst. Man avlyssnar oss.

Vad spelar det för roll? Vad har vi att dölja? Ingenting. Endast de som inte har åkt fast har något att dölja.

Därför satsar de allt på att sätta fast andra, för att slippa åka dit själva. Du sa det.

Dags att gå ner igen. Annars blir vi hämtade.

Det är ju det enda vi har att leva för: den slutgiltiga hämtningen.

Vi fick i alla fall hämta andan.

Om bara för ett ögonblick.

Men dock. Det gav oss hopp.

Tillbaka till den eviga instängda avlyssningen.

(fångarna försvinner)

François (kommer in till Simon) Vad sade kommandanten?

Simon Jag har aldrig sett honom på så gott humör. Han var nästan villig att gå med på vad som helst. Du får följa med ner. Jag bjöd honom till ditt bröllop.

François Låt oss inte gå händelserna i förväg.

Simon Du kan ta det alldeles lugnt. Du har all tid på dig i världen. Det är ändå förutbestämt och oundvikligt att du skall bli min dotters man.

François Vem bestämmer det?

Simon Hon behöver dig, och hon kan inte tåla den där enfaldiga Jacques, som bara tjarar på henne hela tiden.

François Han kanske älskar henne.

Simon Gör inte du det då?

François Han har haft längre tid på sig. De har alltid känt varandra. Jag är ny här.

Simon Tids nog blir du gammal här också. Som en i familjen.

François Jo jag tackar.

Simon Det är rätt. Tacksam skall man vara. Det är dags. Låt oss gå ner. Kommandanten vill få det gjort innan guvernören kommer. Vi får ta ett par spadar med oss.

François Vad är det som skall grävas?

Simon Vi skall gräva en grav.

François Är någon död?

Simon Nej, inte ännu. Men han blir.

François (under stigande oro) Är det någon som skall avrättas?

Simon Var inte orolig. Han är nästan död redan. Och vi slipper göra det själva. Kommandanten ville att jag skulle göra det, men jag vägrade. Han får göra det själv. Allt vi behöver göra är att gräva graven.

François Åt vem?

Simon Fången.

François Vilken fånge?

Simon Den farliga fången.

François Stackars mänska!

Simon Det är inte alls synd om honom. Han får äntligen dö snart.

Martine (smiter in med Jacques) Far! Han är efter oss!

Simon Vem är du nu jagad av? Vad står på? Du är trygg nu. Du får gifta dig med François, och kommandanten kommer till ert bröllop.

Jacques Det är kommandanten som är efter oss. Han har fått nys om att du vädrar fångarna.

Simon Är de inte tillbaka nere än?

Martine Inte alla.

Simon Se till att få ner dem och inlästa kvickt. Det här var inte bra.

kommandanten (inträder rasande) Vad är det här? Släpper du ut alla fångarna?

Simon Excellens, inför guvernörens besök i morgon tyckte vi det var en god idé att få deras celler utvädrade. Litet frisk luft gör ju bara gott, eller hur? Ingen har sluppet lös.

kommendant Släpptes också min fånge ut?

Simon Aldrig.

kommendant Nä, gudskelov!

Simon Är alla fångarna tillbaka i deras celler, Martine?

Martine Så gott som varenda en.

Simon Var inte orolig, ers excellens. Vi skall omgående ta hand om er fånge. Ingen av de andra vet ens att han existerar. Kom ihåg guvernörens besök. Han hade ju fått för sig att fångarna var illa behandlade. Nu kan vi framhålla att vi vädrat dem.

kommendant Det är inte alls en så dum idé. Vem kom på det?

Simon Min unge medhjälpare och blivande svärson. (*ställer sig stolt bakom och framhåller François*)

kommendant Så detta är den unge mannen. Jo, han ser präktig och tillförlitlig ut. Vem som helst skulle vilja ha honom till svärson. Jag får lyckönska er till en så förträfflig hjälpredda. När ni har grävt färdigt graven kommer jag ner och fyller den.

Simon Det skall bli mig en ära. Får min medhjälpare hjälpa till? Det är tungt att gräva ensam, särskilt en sådan grav så långt där nere.

kommendant Naturligtvis

Simon Fastän det gäller er mönsterfånge?

kommendant Han skall ju omedelbart försvinna, så ingen ingen kommer att få veta något eller ställa några frågor efteråt.

Simon Då skrider vi till verket. Kom, François. Tag skyfflarna med.

kommendant Ha det så trevligt. (*ut Simon och François*)

Martine Litet vin, herr kommendant?

kommendant Tack. Finns det mer av den där läckra bourgognern?

Martine Det gör det säkert. Jag skall hämta. Kom, Jacques. (*ut med Jacques*)

kommendant Kanske jag nu äntligen kan få frid i min själ. En enda man har hotat mig i min karriär, och honom har jag lyckats isolera, men tydligen kan till och med fångelser skvallra. Det har läckt ut att en politisk fånge håller på att svältas till döds i vårt fångelse. Vem kan ha spritt det budskapet? Hans hustru? Hon gick under jorden för länge sen. Absolut ingen här i fångelset. Jag känner dem alla, utom denne nye charmerande gosse, som ingen kan tro något ont om. Nåväl, snart är det bekymret ur världen, bara jag får honom begravd innan guvernören kommer.

Martine (in med vin på en bricka) Var så god, herr kommendant. Hela flaskan är er.

kommendant Tack, min vän. Då kan jag sova gott i natt efter att den här formaliteten är avslutad. (*Hon serverar, och han njuter.*)

Scen 2. Fängelsehålan (*Georges på en brits, fastkedjad med en kedja i väggen*)

Georges Vad gjorde jag för fel, att jag måste förgås här i mörkret under olidliga kval så långsamt som möjligt? Hur jag än har rannsakat mig kan jag inte komma på att jag gjorde något fel. Ändå har jag dömts till mänsklighetens svåraste straff, att dö i obemärkthet begravnen levande utan att någon skall märka när jag dör eller hur jag bara försvinner, ty den som dör här nere kan aldrig få annat än en namnlös okänd grav under golvet utan att det någonsin hänt och utan någon chans till upprättelse. Och egentligen lever jag vidare blott för att trotsa den orättvisan.

Visst påtalade jag oegentligheter och namngav skurkar i myndighets ställning, men det gjorde jag av plikt, ej av privata hämnd- eller ambitionsmotiv, och det är vad som placerat mig här. Det är min enda tröst, att om jag dör här kunde dock aldrig mitt samvete bli renare.

Om ändå någon visste att jag var här! Jag drömmer alltid om min hustru och försöker få fram mitt kärleksbudskap till henne med ett rop av förtvivlan om var hon skall forska efter mig, men inte ens tankar kan genomtränga dessa kalla kompakta murar, som bara ger en plågor i hela kroppen genom sin råa fuktighet, som en värre tortyr än någon mänsklig sådan.

Men ser jag ett ljus nalkas? Är det min plågade fängvaktare som kommer med möjlig mat åt mig i så futtiga portioner som möjligt, för att på längre sikt svälta mig ihjäl, kan man tro, ty ingen myndighet vågar mörda en politisk fånge direkt utan rannsakan, ty därtill är de för fega och har för mycket på sitt samvete. De är så ingrodda brottslingar genom alla sina hemliga brott, att de räds för att låta det synas öppet vilka skurkar de är. De tittar hela tiden bakom sig om de är bevakade, då de vet att alltid någon bara väntar på att få ange dem för att de skall giljotineras med laglig rätt. Nej, ljuset är nog bara en hallucination. Jag får allt svårare att skilja mellan verkligheten och mina drömmar, ty verkligheten är bara ensidigt förlamande medan endast drömmarna bär mig vidare genom livet trots allt, drömmarna om ljuset och naturen, om min hustru och vår kärlek... *(faller i halvslummer på britsen)*

(Simon kommer in med François försiktigt efter sig med lyktan.)

Simon Han sover. Det är bra. Då märker han inte att vi sätter i gång.

François Hur kan någon människa vistas här i denna fukt och detta mörker?

Simon Ja, jag fattar inte att han alltjämt lever. Men det är inte mycket kvar av honom. Han är tröttare och mera utslagen för varje gång jag kommer ner.

François (avsides) Kan det verkligen vara han? Han är så förskräckligt avmagrad, men jag kan inte gå närmare. Jag får ju egentligen inte alls vara här.

Simon Sätt i gång och gräv, François. Vi har mycket att göra, och kommandanten har bråttom.

François Vad är det vi skall göra?

Simon Här under finns en brunn, som vi skall blottlägga. I den har man brukat sänka ner döda kroppar, som sedan förs av vattnet ut i floden och försvinner. Kan du med? Det är inte för mycket för dig?

François Jag kräks inte ännu. Han är inte död än.

Simon Nej, just det. Vi har ingenting med hans död att göra. Det får kommandanten ombesörja. Det är bara han som har intresse av saken. Vi är bara här för att gräva ut hålet utan att ställa några frågor eller bry oss om vad det ska vara bra för.

Georges Vad är ni båda för absurda gestalter ur en ond dröm? Gräver ni min grav? Är ni verkliga eller hallucinerar jag?

Simon Bry dig inte om det. Sov bara lugnt vidare.

Georges Hur kan jag sova med mina plågor? Jag har inte haft en natts god sömn sedan jag kom hit för evigheter sedan utan rättegång och dom, som om någon ville bli av med mig och hade makt att göra det.

Simon Sov bara lugnt vidare. Bekymra dig inte. Det går snart över. Låt oss gärna vara spöken eller drömmar för dig. Det gör saken lättare för dig själv. Vi kallar snart på en annan som skall hjälpa dig på traven.

Georges Hjälpa mig med vad? Jag behöver ingen hjälp. Jag kan lida själv. Det har jag gjort de senaste två åren utan att någon hjälpt mig därmed eller underlättat det för mig. Jag var bara girondist. Var det ett brott?

Simon Fråga inte mig. Jag vet ingenting om politik och vill ingenting veta.

Georges Vem är den andre som skall komma?

(François vill svara men Simon hejdar honom.)

Simon Bara gräv vidare, François. Vi har snart blottlagt brunnen.

Georges Heter du François?

François Jag kallas så.

Simon Tala inte med fången. Det är förbjudet. Bara gräv.

Georges Jag skall lämna er i fred. Bara gräv i fred. Jag undrar just vems grav det blir. Min kan det inte bli, ty jag är redan död sedan länge. Det känns åtminstone så.
(faller tillbaka på britsen)

Simon (nöjd) Så. Nu är det färdigt. Brunnen är öppen. Och fången har kolat av igen. Perfekt. Han behöver inte vakna mer. Då är det bara att hämta kommandanten.
(avslutar jobbet, dammar av sig, lägger verktygen i ordning, osv. Då vaknar fången igen.)

Georges Har ni grävt färdigt min grav nu?

Simon Vi har bara frilagt en brunn på order av min chef.

Georges En brunn? Då kanske ni kan ge mig litet vatten. Jag är färdig.

François (vill hjälpa) Jag har vatten med mig.

Simon Det är inte tillåtet.

Georges Bara en liten slurk.

François (tar chansen) Var så god. (ger honom sin vattenflaska)

Simon Vad tar du dig till?

François Det är bara litet vatten. Det kan ju inte skada.

Simon Tycker du synd om honom?

François Vem skulle inte det som fick se honom?

Simon Du har rätt. Det är synd och skam att en fånge skall behandlas på det sättet, men vad kan vi göra? Vi vet ju inte ens hans brott.

François Han verkar inte veta det själv.

Simon Så är det alltid med politiska fångar. De bara försvinner och ingen får någonsin veta varför. Bara därför byggde de Bastiljen som ett ställe för folk att försvinna på. Sedan kom revolutionen och rev den, varpå alla landets fångelser blev till bastiljer som fylldes med politiska fångar i stället, som sedan bara försvinner.

François (avsidet) Det är han. Det råder inget tvivel om saken. Jag har äntligen funnit honom.

Simon Hur sa?

Georges Vem är egentligen er chef? Kommer han hit ner?

Simon Det är hans excellens Pierre le Boeuf.

Georges Just den officer jag angivit och anklagat för varjehanda laster, oegentligheter, brott och korruptioner! Det förklarar saken! Då kommer jag aldrig härifrån levande.

Simon Det är därför ni hamnat här.

Georges Då är det kört. Jag är förlorad.

François (avsidet) Hur skall jag få ut honom härifrån? Det måste gå på något sätt.

Simon Vakta fången medan jag hämtar kommandanten.

Georges Han kommer alltså hit?

Simon Ja, det är hans avsikt.

Georges Varför?

Simon Kanske för att kolla om ni verkligen är rätt fånge. Det kanske har skett något misstag. Guvernören är på väg, och kommandanten vill nog bara kolla att allting är i ordning.

Georges Var så säker. Han vill inte att guvernören skall få se mig. Varför kommer guvernören hit?

Simon Om jag det visste. Ni ställer för många frågor. Jag får inte svara på frågor om fångarna, allra minst en politisk sådan.

Georges Det är ju jag som frågar.

Simon Det spelar ingen roll vem som frågar. Jag får inte svara ändå. Han kommer väl för att han inte har något annat att göra.

Georges Ja, varför besöker man annars politiska fångelser? Inte kan man ju vilja någon politisk fånge någonting.

Simon Han vet inte ens att ni existerar. Så det är säkert inte er han vill besöka.

Georges Varför kommer han då på besök?

Simon Jag vet inte. Fråga honom.
Georges När han är här är jag ju död.
Simon Hur vet ni det så säkert?
Georges Ni har ju just öppnat min grav för att slänga ner mig i den. Varför har ni annars grävt den?
Simon Det är inte jag. Det är min medhjälpare här.
Georges Likaväl är det en grav vem som än har grävt den.
Simon Nej, vi har blottat en brunn.
Georges För lik att försvinna i. Tror ni inte att jag har hört er?
Simon Jag har inte sagt något. Jag får inte svara på frågor.
Georges Nej, ni har ingenting sagt. Jag vet ingenting. Jag vet inte ens vad jag heter, för jag har aldrig varit här. Eller hur? Det är väl meningen, eller hur?
Simon Fråga inte mig. Ni bara uppehåller mig. Fortsätter det så här hinner guvernören komma innan kommandanten hinner hit.
Georges Ni får gärna prata mera bredvid munnen.
Simon Ni får konversera med min unge medhjälpare här under tiden. Han skall bli min svärson.
Georges Skall han det? Tror ni verkligen kommandanten vill ha levande vittnen till min död? Tror ni inte han är här för att försvinna ner i det svarta hålet han också?
Simon Aldrig i livet! Han skall bli min svärson! Det har jag bestämt!
Georges Om han inte vill då?
Simon Han har inte sagt nej.
Georges Hur är det, min unge vän? Vill du gifta dig med hans dotter?
François Inte direkt.
Georges Där ser ni. Han tvekar. Han är realist. Han vet inte om han får lov att överleva bevittnandet av min död.
Simon Ni är inte död än.
Georges Tror ni kommandanten har andra planer?
Simon Man vet aldrig med kommandanten.
Georges Eller med guvernören.
Simon Ännu mindre med guvernören. Det är bäst jag går nu.
Georges Ett tips. Släpp in guvernören innan ni släpper in kommandanten.
Simon Varför skulle jag det?
Georges Då får båda se mig. Annars får bara den ena det.
Simon Det ligger något i det. Men kommandanten vill inte att guvernören får se er.
Georges Nej, ni sade det.
Simon Nu går jag. Här pratar vi bara gallimatias. Ta hand om honom under tiden.
François Jag skall göra mitt bästa. (*Simon går.*)
Här har ni mera vatten. (*räcker honom vattenflaskan*) Är det något mera ni behöver?
Georges Man svälter ihjäl mig, och nu vill man mörda mig dessutom.
François Här är litet bröd. (*ger honom litet bröd*)
Georges Ni är vänlig. Ni är ny här. Ni förefaller mig bekant. Min fängvaktare har aldrig tidigare tagit med någon annan hit. Han har inte haft lov, har han sagt. Varför vill ni hjälpa mig? Hur vågar ni?
François Guvernören har hört talas om att kommandanten behandlar sina fångar illa. Därför kommer han hit för att inspektera.
Georges Han kommer för sent. Jag är död och borta när han hinner hit.
François Så länge det finns liv finns det hopp.
Georges Har ni någon plan?
François Allt är möjligt.
Georges Ja, ni har någon plan. Var har jag sett er förut?
François Ni måste förväxla mig med någon annan.
Georges Kanske det. Kanske någon släkting. Nu kommer de.

François Lägg er ner och låtsas sova. Så får ni kanske höra ännu mera.

Georges Lycka till, kamrat. (*lägger sig till rätta*)

Simon Allt är ordnat till er belåtenhet, ers excellens. Det är bara för er att utnyttja vårt arbete.

kommendant Det är vad ni är till för. Låt oss se. Fångnen tycks sova. Det är bra.

Simon Varför vill ni egentligen mörda honom? Vad har han gjort er?

kommendant Ingenting särskilt. Fråga inte så dumt. Politiska fångar är alltid skyldiga till allt möjligt. Jag måste belöna er efter detta, när guvernören har gett sig iväg. Har ni mera av det där fantastiska Bourgognervinet?

Simon Jag kan alltid skaffa mer.

kommendant Det skulle ytterligare främja er ställning. Låt oss skrida till verket och få det gjort innan han vaknar.

Simon Det är ert verk. Ni får göra det själv.

kommendant Givetvis. Ansvar är enbart mitt, varför det måste försvinna.

Simon Skall jag kedja loss honom från väggen?

kommendant Nej, det behövs inte. Det är bättre att han inte vaknar. Vi kan göra det efteråt. Jag skall ju bara genomborra hans hjärta.

Georges (vaknar) Hjälp! En mördare står över mig!

kommendant Ja, och inte vilken mördare som helst! Medborgare Pierre le Boeuf i egen hög person! Som ni har försökt kompromettera! Som ni har skandaliserat och rapporterat och angivit och anklagat för oerhörda brott!

Georges Varje ord var sant!

kommendant Och därför är det så oacceptabelt! Hade det bara varit lögn hade jag kunnat rycka på axlarna åt saken och låta det vara.

Georges Men i stället bekräftade ni sanningen med att arrestera mig och sätta mig här!

kommendant Naturligtvis! Vi kan ju inte låta sanningssägare leva! Ingen får lov att kritisera revolutionen! Det tål den inte!

Georges Den kommer att ta död på sig själv. Den gör inte annat. Även om ni mördar mig kommer andra att sätta er under giljotinen.

kommendant Det blir en senare fråga. De skulle bara våga!

Georges Och kan ni döda mig och låta dessa båda vittnen leva? Måste ni då inte döda dem också? Och vad skall fångvaktarens dotter då säga till guvernören när han kommer? Ert fall är kokt, monsieur le Boeuf! Ni har ingen chans!

kommendant Inte ni heller! Guvernören får inte påträffa er levande!

Georges Jag är obeväpnad och dessutom fastkedjad vid väggen. Ni ämnar mörda en fångslad obeväpnad. Vet ni vad det kallas?

kommendant Mord!

Georges Nej, en feg avrättning!

kommendant Tror ni att ni kan hindra den!

Georges Ni är färdig, ers excellens. Ni har stekt era kort.

kommendant Ni bara tjarar! Till verket! Ligg nu stilla. Jag skall bara kvickt och smärtfritt avsluta ert outhärdliga lidandes liv. Det blir en smärtfri operation. Ni känner ingenting efteråt...

François (har plötsligt fått fram en pistol, som han siktar mot kommendanten) Släpp kniven genast!

kommendant Vad är detta? Attentat? Myteri? Sabotage? Griller?

François Släpp kniven! Jag skjuter annars!

kommendant En kniv är värdelös mot en pistol. (*lägger ifrån sig kniven*)

François Upp med händerna!

kommendant (upp med händerna) Vad tänker ni göra med mig?

François Överlämna er till guvernören och rättvisan!

kommendant Fångvaktare! Gör er plikt! Övermanna den här galningen!
(*en trumpetsignal ovanifrån*)

Simon För sent. Guvernören är här.
Georges Jag beklagar, ers excellens. Ert spel är förlorat, som jag sade.
François Simon, befria gången.
Simon Så gärna. Det är därför jag är här: för att avsluta hans lidande. (*befriar fången*)
Georges Tack, min vän. Det var på tiden. Det har ni velat göra länge.
kommendant Vem är ni, modige unge man?
François Inte den ni tror, ty jag har gjort allt för att ingen skulle känna igen mig. Det gläder mig att jag lyckades. (*sliter av sig sin mössa och låter sitt långa rika hår falla ner, sliter även av sig lösmustascherna*)
Georges (behagligt chockerad) Françoise!
Françoise Vår enda chans, Georges, var att ingen skulle känna igen mig, inte ens du.
Georges Kom i mina armar! (*Hon kastar sig i hans armar.*)
kommendanten (till Simon) Vem är hon?
Simon Jag tror jag förstår. Det är hans hustru. Nu blir Martine besviken.
(Martine in med guvernören och beväpnad vakt)
guvernören Pierre le Boeuf! Detta trodde jag inte om er! Ni håller fångar inspärrade under jorden i hemlighet utan rannsaking och dom!
Georges Guvernör d'Arras! Det är ni!
guvernören Georges de la Tour! Det är ni! Jag undrade så vart ni hade tagit vägen!
Georges Kommendanten här lyckades beslagta och undertrycka min rapport!
guvernören Pierre le Boeuf! Ni har mycket att stå till svars för!
Simon Martine, jag beklagar, men du har fortfarande din Jacques.
Martine Den fäntratten!
Françoise Ursäkta mig, Martine, men jag var tvungen att genomföra mitt rollspel för att rädda min man.
Martine Jag förstår. I stället för gifta är vi nu åtminstone systrar. Det var väldigt modigt och skickligt av dig.
Françoise När jag hörde att min man kunde vara här och vid liv vågade jag allt.
guvernören Soldater, arrestera den här kommendanten. Han har satt sin sista potatis. Den här cellen får aldrig mer förvara någon fånge.
Simon Som ni befäller, ers nåd.
guvernören Kom med mig upp i ljuset nu, allesammans. Vi har något att fira. Ni är fri och min gäst, Georges de la Tour. Ni betyder mycket för revolutionen.
Georges Jag har bara gjort mitt bästa, medborgare guvernör. Men min fru har gjort ännu bättre.
guvernören Det har hon sannerligen. (*lägger armarna om dem och för upp dem. Soldaterna tar hand om kommendanten. Sist går Simon och Martine.*)
Simon Du får nöja dig med ett mindre bröllop.
Martine Det får gå det med.
(Simon lägger armen om henne, och alla försvinner upp i ljuset.)

Slut.

(Virhamn 19.6.2011)

Kommentar. Dramat bygger på verkliga händelser, som inträffade i Tours våren 1794 och vars aktörer förblir okända till namnet, men Bouilly gjorde en pjäs av saken 1798, som sedermera även blev opera, i synnerhet en oöverträffad sådan av Beethoven.